

low

POČÍTAČOVÁ SIMULACE ŠÍŘENÍ RADONU V RODINNÉM DOMĚ

Jan Kubelka¹, Martin Barták¹, Jan L. M. Hensen²

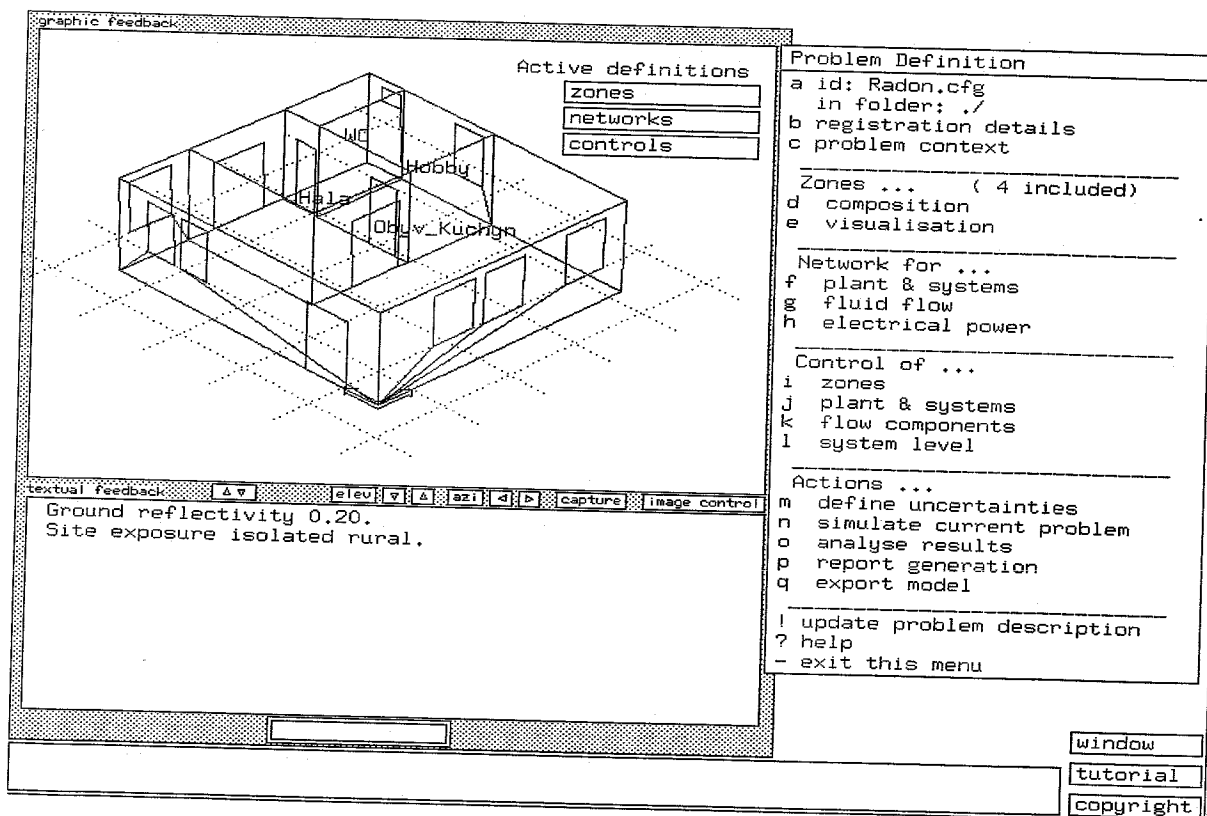
¹České vysoké učení technické v Praze, Fakulta strojní, Ústav techniky prostředí

²Eindhoven University of Technology, Center for Building Systems TNO-TUE

1. Úvod

Pokud radon pronikne do budovy, má na jeho šíření rozhodující podíl proudění vzduchu mezi místnostmi. Hnacími silami tohoto proudění jsou rozdíly tlaku vzduchu, které jsou dány směrem a rychlostí větru v okolí budovy, způsobem větrání a teplotními rozdíly (způsobem vytápění). Objemy proudícího vzduchu a objemové aktivity radonu jsou spolu svázány. Hodnoty koncentrace radonu lze vypočítat z rovnice pro bilanci škodliviny ve větraném prostoru, kterou sestavujeme pro okamžité průtoky vzduchu, získané počítačovou simulací na nestacionárním modelu proudění vzduchu v budově. Přitom uvažujeme vzájemné ovlivňování jednotlivých prvků vnitřního a venkovního prostředí.

Na modelu vytvořeném v programu ESP-r byly simulací stanoveny pravděpodobné průtoky vzduchu a na jejich základě i časový průběh koncentrace radonu ve čtyřech místnostech nepodsklepeného rodinného domu. Uvažovalo se pronikání radonu podlahou jedné místnosti a infiltrace venkovního vzduchu znečištěného radonem. V modelu je zahrnuto působení venkovních klimatických podmínek včetně rychlosti a směru větru.

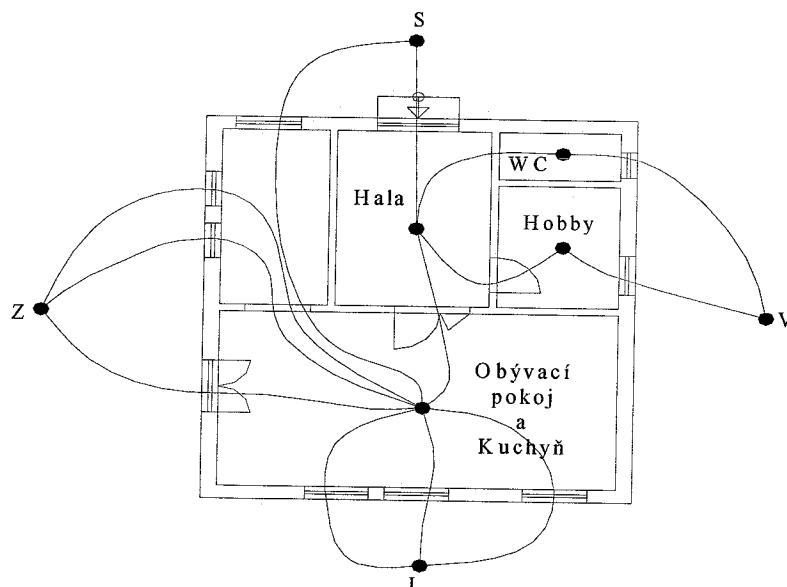
Obr. 1 – Model objektu v simulačním prostředí ESP-r

2. Popis modelu

Model sestává ze čtyř místností (termálních a tlakových zón) v přízemí nepodsklepeného rodinného domu. Jsou to *obývací pokoj a kuchyň* (jedna zóna), *hala*, *hobby* a *WC*. Geometrie modelu je patrná z obr.1. Budova nemá klimatizaci a veškeré větrání venkovním vzduchem způsobuje infiltrace spárami kolem oken a dveří. Těmito netěsnostmi se může dovnitř dostávat nebo naopak ven unikat vzduch a s ním i radon. Místnosti jsou vytápěné s požadovanými minimálními teplotami pro obývací pokoj a kuchyň 20°C, halu 18°C, hobby a WC 15°C.

Proudění vzduchu v místnostech je modelováno v modulu *mass flow network (mfn)* programu ESP-r. Modul *mfn* využívá uzlovou síť, která spojuje jednotlivé zóny (místnosti) modelu. Porovnávají se tlaky v jednotlivých uzlech a bilancují se hmotnostní toky mezi nimi. Přitom se uvažují proměnlivé teploty a tlaky v jednotlivých zónách a účinek venkovního prostředí, především směru a rychlosti větru. Komponenty sítě *mfn* charakterizují propojení jednotlivých zón z hlediska místních tlakových ztrát, což umožňuje popsat prvky jako jsou např. spáry kolem oken a dveří, větrací otvory apod. Proudění se předpokládá ustálené v daném časovém kroku.

V našem případě byla vytvořena síť čítající osm uzlů, viz obr.2. V každé místnosti je po jednom uzlu a čtyři venkovní uzly respektují světové strany. Použité hodnoty rychlosti a směru větru jsou z klimatické databáze programu ESP-r. V uzlové síti je modelováno proudění vzduchu spárami kolem zavřených oken a zavřených dveří.

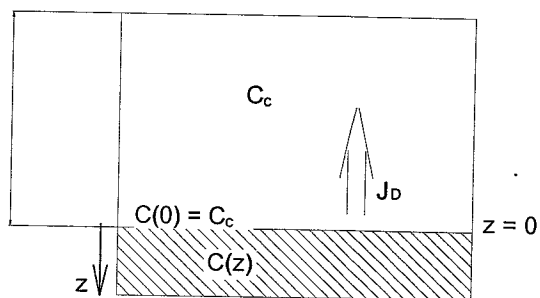
Obr. 2 – Schéma uzlové sítě pro simulaci proudění vzduchu v objektu

3. Pronikání radonu do budovy

Radon se do domu dostává z půdního vzduchu přes podlahu pouze v hale a dále z venkovního vzduchu, který do budovy proniká infiltrací. Stavební materiály neobsahují radon, v domě se nespaluje zemní plyn a voda se přivádí z vodárny a tudíž také neobsahuje radon. Pro popis pronikání radonu přes podlahu místnosti byly použity dva modely [1].

Exhalace radonu do uzavřeného prostoru

Tento model uvažuje rovnoměrně rozloženou objemovou hustotu produkce radonu v půdě a unikání radonu ze země do uzavřené válcové nádoby - obr. 3. Jestliže je průměr nádoby dostatečně velký, potom bude difúzní pole v ustáleném stavu pod nádobou jednorozměrné.

Obr.3

Profil koncentrace radonu v půdě je v tomto případě popsán rovnicí

$$C(Z) = \frac{\phi}{\lambda} \left\{ 1 - \frac{e^{\left(\frac{Z}{l}\right)}}{1 + \varepsilon \frac{l}{h}} \right\} \quad Z \leq 0 \quad (1)$$

a hustota toku radonu do nádoby je

$$J_D = \varepsilon \phi l \left[1 + \varepsilon \cdot l \cdot h^{-1} \right]^{-1} \quad (2)$$

Pokud je výška h nádoby malá v porovnání s difúzní délkou l , potom se rovnice popisující profil koncentrace zjednoduší na tvar

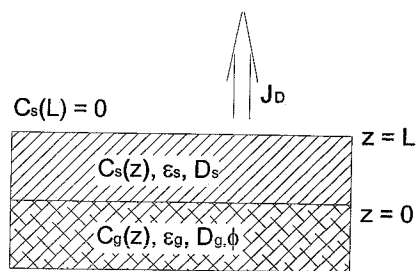
$$C(Z) \cong \frac{\phi}{\lambda} \quad (3)$$

a hustota toku radonu bude

$$J_D \cong h \cdot \phi \quad (4)$$

Exhalace radonu přes desku ležící na zemi

Tento model popisuje případ šíření radonu v desce tloušťky L , která leží na zemi s rovnoměrně rozloženou objemovou hustotu produkce radonu - viz obr.4. V desce samotné se radon neprodukuje a z prostoru nad deskou je radon odvětráván (koncentrace radonu ve vzduchu nad deskou je nulová). Toto uspořádání může být použito k odhadu redukce hustoty toku radonu ze země.

Obr. 4

V ustáleném stavu popisují profil koncentrace radonu v betonové desce a v zemi rovnice

$$\frac{D_g}{\varepsilon_g} \left(\frac{d^2 C_g}{dZ^2} \right) - \lambda C_g + \phi = 0 \quad Z \leq 0 \quad (5)$$

$$\frac{D_s}{\varepsilon_s} \left(\frac{d^2 C_s}{dZ^2} \right) - \lambda C_s = 0, \quad 0 \leq Z \leq L \quad (6)$$

Hustota toku radonu z vrchní strany desky je popsána rovnicí

$$J_D = \phi \varepsilon_s l_s \left\{ \cosh\left(\frac{L}{l_s}\right) \left[1 + \left(\frac{l_s}{l_g}\right) \left(\frac{D_g}{D_s}\right) \tanh\left(\frac{L}{l_s}\right) \right] \right\}^{-1} \quad (7)$$

Index s přísluší desce, index g platí pro zem.

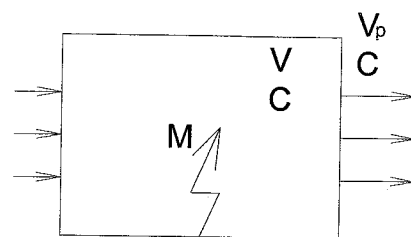
4. Postup výpočtu

Vstupními hodnotami pro výpočet jsou naměřené hodinové hodnoty koncentrace radonu ve venkovním vzduchu a hustoty toku radonu z půdy, publikované v literatuře [2]. Tyto hodnoty byly potom přepočítány pro případ *desky ležící na zemi* podle rovnice (7). Použité hodnoty jsou v tab. 1.

Tab.1 - Hodnoty použité při výpočtech

Pórovitost půdy	ε_g [-]	0,25
Pórovitost betonu	ε_s [-]	0,1
Součinitel difúze v půdě	D_g [cm ² .s]	0,0075
Součinitel difúze v betonu	D_s [cm ² .s]	0,00002
Difúzní vzdálenost v betonu	l_s [cm]	10
Difúzní vzdálenost v půdě	l_g [cm]	119,5
Tloušťka betonové vrstvy	L [cm]	15
Výška kontejneru	h [cm]	50

Předpokládáme, že podle schématu na obr. 5 je vývin škodlivin ustálený v daném časovém kroku. Škodlivina (radon) se rovnoměrně rozptyluje v místnosti o objemu V [m³]. Do místnosti vstupuje objemový průtok vzduchu V_p [m³/s] se vstupní koncentrací téže škodliviny C_p [Bq/m³], který rovnoměrně větrá celý prostor takže koncentrace škodliviny v odváděném vzduchu C [Bq/m³] je rovna koncentraci v místnosti.

Obr. 5

Při výpočtu koncentrace vycházíme ze základní rovnice pro bilanci škodliviny ve větraném prostoru

$$M \cdot d\tau + V_p \cdot C_p \cdot d\tau = V_p \cdot C_p \cdot d\tau + V \cdot dC \quad (8)$$

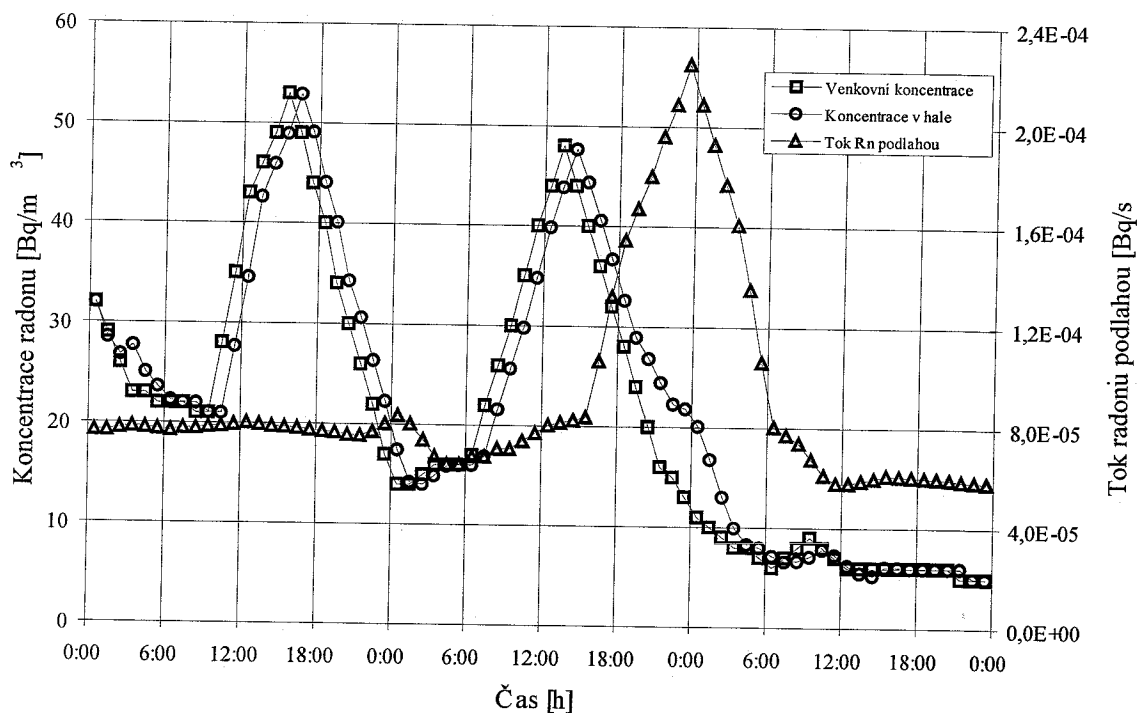
Velikost koncentrace po určité době bude

$$C_2 = C_1 \cdot e^{-\tau \left(\frac{V_p}{V} \right)} + \left(\frac{M}{V_p} + C_p \right) \cdot \left(1 - e^{-\tau \left(\frac{V_p}{V} \right)} \right) \quad (9)$$

Na počátku jsou koncentrace ve všech místnostech stejné a rovnají se počáteční koncentraci radonu ve venkovním vzduchu $C_{poč} = 32 \text{ Bq/m}^3$. V dalších krocích se koncentrace mění podle průtoku vzduchu, množství unikajícího radonu a venkovní koncentrace radonu. Okamžité průtoky vzduchu byly získány ze simulace v prostředí ESP-r, následně byly v tabulkovém procesoru vypočteny koncentrace radonu.

5. Výsledky simulačních výpočtů

Jako příklad výsledků simulačních výpočtů je uveden průběh koncentrace radonu a hustoty toku radonu podlahou pro jednu místnost (halu) během tří říjnových dnů, viz graf 1. Z grafu je patrný vliv radonu pronikajícího podlahou místnosti.

Graf 1 - Koncentrace radonu v hale ve vybraných dnech v říjnu

6. Závěr

V daném případě koncentrace radonu v jednotlivých místnostech prakticky kopíruje koncentraci radonu ve venkovním vzduchu. I když byla na počátku výpočtu stejná koncentrace v místnostech i venku, dochází v průběhu výpočtu ke zpoždění průběhu koncentrací v místnostech vůči průběhu ve venkovním prostředí. To je dáno tím, že množství vzduchu, které proudí z venkovního prostředí je malé, neboť se uvažují stále uzavřená okna a dveře. Při velkém průtoku vzduchu bude průběh koncentrace radonu v místnostech stejný jako venku (tj. bez časového posunutí). Hustota toku radonu z podlahy je tak malá, že se prakticky neprojevuje na koncentraci radonu v místnosti a hlavní radonovou zátěž způsobuje kontaminovaný venkovní vzduch.

Literatura

1. R. Collé, R. J. Rubin: Radon Transport through and Exhalation from Building Materials: A Review and Assessment, NBS Technical Note 1139, NBS, Washington 1981
2. Protection against Radon at Home and At Work, Proceedings of the European Conference in Prague, ČVUT v Praze, Praha 1997
3. R. Nový a kol.: Technika prostředí, ČVUT v Praze, Praha 1999

Použité označení veličin

Označení	Veličina	Jednotka
L	tloušťka betonové desky	m
l	difúzní délka	m
D	difúzní součinitel	m^2/s
ε	součinitel pórovitosti	-
λ	konstanta rozpadu	s^{-1}
Z	svislá vzdálenost	m
J_D	plošná hustota toku R_n	$Bq/(s.m^2)$
ϕ	objemová hustota produkce R_n	$Bq/(s.m^3)$
C_1	koncentrace R_n na počátku kroku	Bq/m^3
C_2	koncentrace R_n na konci kroku	Bq/m^3
C_p	koncentrace R_n na přívodu	Bq/m^3
V_p	množství přiváděného vzduchu	m^3/s
M	množství vznikající škodliviny	Bq/s
V	objem místnosti	m^3
τ	doba větrání	s